

Bokomtaler

How War Becomes Acceptable: Russian Re-phrasing of Chechnya

Julie Wilhelmsen

Oslo: University of Oslo 2014

389 sidor. ISSN 1504-3991

Recenserad av **Bo Petersson** [professor, Institutionen för Globala politiska studier (GPS), Malmö högskola, bo.petersson@mah.se]

Julie Wilhelmsen undersöker i sin doktorsavhandling frågan hur det andra Tjetjenienkriget, med början 1999, så snabbt och totalt kunde accepteras av ryska eliter och allmänhet, samtidigt som den massiva opinionen mot det första Tjetjenienkriget 1994-1996 var en av de faktorer som gjorde en fortsättning av det kriget politiskt omöjlig. Hur kunde opinionen svänga så snabbt? För att söka en förklaring på denna gåta använder Wilhelmsen sig av teoribildning kring *securitization*, ursprungligen lanserad av den så kallade Köpenhamnsskolans Ole Wæver och Barry Buzan.

Resonemanget är i stort följande: Medan den gamla politiska ledningen under president Boris Jeltsin hade urskiljt kretsen kring den folkvalde tjetjenske presidenten Aslan Maschadov som en möjlig förhandlingspartner för att få ett stadigvarande slut på kriget, och även erkänt den ryska centralmaktens skuld i kriget, representerade den 1999 nyttillträdde premiärministern och blivande presidenten Vladimir Putin en hårdare linje. Tjetjenien utmålades nu allt mera över hela linjen som en terroristhärd och ett existentiellt säkerhetsshot mot stormakten Ryssland, vilket legitimerade ett återupptaget och skoningslöst krig för att återställa ordningen såväl i Tjetjenien som i Nordkaukasien och Ryssland i stort. Inte minst mot bakgrund av händelser under hösten 1999 såsom sprängattentaten i ett antal ryska städer samt islamiska rebellers väpnade aktioner i grannrepubliken Dagestan vann denna retoriska strategi stort gehör hos opinionen och var så framgångsrik att den i förlängningen helt enkelt gjorde ett krig nödvändigt. Den bidrog starkt till Putins jordskredsseger i presidentvalet året därpå. Gentemot Tjetjenien uppstod ett växelspel mellan retorik och praktik, där det ena kom att förstärka det andra i en lika accelererande som ond cirkel.

Allmänt kan sägas att avhandlingen är mycket pedagogiskt upplagd, och få läsare torde missa författarens empiriska och teoretiska huvudpoänger. Avigsidan är att upprepningarna blir många, varvid den stilistiska elegansen emellanåt får stryka på foten.

Avhandlingens teoretiska bidrag till litteraturen ligger i att Wilhelm- sen utvecklar en poststrukturalistisk version av teoribildningen kring *securitization*, eller som den svenska termen lyder, säkerhetisering. Medan hon håller fast vid grunddragen i den teoretiska konstruktion som Wæver och Buzan på sin tid lanserade, menar hon till skillnad från de båda upphovsmännen att det inte är rimligt att se en framgångsrik säkerhetisering som ett resultat av en enstaka talhandling (*speech act*) uttalad av den politiska ledningen. Tvärtom bör sådana säkerhetiseringsmanövrer ses som led i en pågående process, som upprepade handlingar i samma riktning, vilka försiggår under en viss tidsrymd. Därför kombinerar hon säkerhetiseringsperspektivet med diskursteori, inte talhandlingsteori som Köpenhamnsskolan gjorde. Det är en väl argumenterad och fullt rimlig anpassning av teorin, och Wilhelm- sen tillämpar den väl.

Publiken är en central komponent inom säkerhetiseringsteorin. Om inte publiken accepterar de säkerhetiseringsförsök som den politiska ledningen gör, blir det helt enkelt ingen säkerhetisering. I linje med det diskursiva processperspektiv som är hennes gör Wilhelm- sen publikens roll väsentligt mera aktiv än föregångarna i Köpenhamnsskolan. Publiken interagerar med den politiska eliten för att konstruera bilden av det existentiella hot som måste mötas. För att undersöka stämningarna hos publiken undersöker Wilhelm- sen förutom journalistskrivet material från tidningarna *Nezavisimaja gazeta* och *Rossijskaja gazeta* även texter som emanerar från parlamentsledamöter och den krets som benämns experter och analytiker. Hon studerar också skönlitteratur som tillhandahållit en viktig historisk kontext för representationen av den tjetjenska Andre. Den politiska ledningens inspel kartläggs med hjälp av officiella uttalanden av presidenten och andra ledande befattningshavare. Materialmässigt är avhandlingen totalt sett solid och väl- förankrad. Tidsmässigt studeras perioden mellan 1996 och 2001, med den främsta tonvikten lagd på nyckelåret 1999.

Analysen av mediematerialet ger en skrämmande inblick i hur tidningar som bara ett fåtal år dessförinnan hade ägnat sig åt en kritisk granskning av det första Tjetjenienkriget och därmed bidragit till att avbryta det, nu gjort en total omsvängning, avhumaniserade den tjetjenska sidan och utmålade den som ett exis-

tentiellt hot mot Ryssland vilket måste stoppas till varje pris. Som Wilhelmsen skriver var förvisso de nya restriktioner i pressfriheten som införts under Putin en del av förklaringen, men samtidigt var media som en del av publiken också medvetet aktiv i att konstruera tjetjenerna som ett existentiellt hot. Medierna var helt enkelt medskyldiga, och skrev som de gjorde eftersom deras journalister och ansvariga i stor utsträckning menade att världen såg ut på detta sätt. Beträffande de experter och analytiker som Wilhelmsen undersöker är bilden liktydig; även här bidrog man till att konstruera den demoniserande bild av den tjetjenske Andre som Vladimir Putin och hans krets med stor framgång saluförde. Tidsmässigt låg experterna rentav före; de stod ofta för kompromisslösa beskrivningar av Tjetjenien långt innan det blev officiell politik att demonisera allt och alla därifrån.

Analysmetoden är genomgående kvalitativ. Diskursanalysen är hennes metodologiska arbetssätt och hon utför hantverket väl. Ändå kan man emellanåt sakna referenser till utvecklingen av den ryska allmänhetens attityder gentemot Tjetjenien över tid, så som de kommer till uttryck i befintliga opinionsundersökningar. Någon enstaka gång refererar Wilhelmsen till sådana undersökningar, men ett tydligare och mera konsistent bruk av sådana data hade gett ett bättre fundament för att förstå vidden av de opinionssvängningar som ägde rum mellan det första och det andra Tjetjenienkriget.

I ett avslutande kapitel går Wilhelmsen in på hur retoriken legitimerat krigets praktik och rena övergrepp. Avhandlingen rymmer här ett antal exempel på den ryska centralmaktens brutalitet mot den tjetjenska befolkningen, genom utrensningssaktioner, så kallade filtrationsläger och tortyr. Det har här varit Wilhelmsens uttryckta strävan att förmedla information som hittills varit föga känd. Det är en viktig mission hon fyller, och läsningen är ofta skrämmande.

För att sammanfatta är Julie Wilhelmsens doktorsavhandling teoretiskt välförankrad och metodologiskt solid. Det är ändå i empiriskt hänseende som Wilhelmsen lämnar sitt stora bidrag till forskningen. Den negativa stereotypiseringen av Tjetjenien i rysk politisk diskurs har belysts relativt utförligt i tidigare forskning. Wilhelmsen visar dock genom ett massivt material och en mångfald exempel hur fast förankrad och kringstridd denna fiendebild faktiskt är, hur den politiska elitens och allmänhetens uppfattningar intimt kommit att samverka, och hur retorik och praktik förstärkt varandra med förfärande resultat.